

KATILIM BANKACILIĞI VE SUKUK UYGULAMALARI

(Islamic Banking and Sukuk Practices in Turkish Banking System)

Ufuk ÜNLÜ¹

ÖZ

İslami bankacılık ya da faizsiz bankacılık olarak da adlandırılan katılım bankacılığı, özellikle son dönemde finans sektörünün ve bankacılık sisteminin hızla büyüyen ve gelişen bir parçası haline gelmiştir. Katılım bankacılığı, yatırım faaliyetleri alanında olagelen alacaklı borçlu ilişkisi yerine, varlığa dayalı işlem yapması ve daha çok risk paylaşımına yönelik ortaklık ruhunu gözetmesi nedeniyle, bankacılık sisteminin algısını olumlu yönde etkilemiştir. Her geçen gün pazar payını artıran katılım bankacılığı, müşterilerine çeşitli bankacılık enstrümanı alternatifleri sunmaktadır. Söz konusu faizsiz faaliyetlerden biri de sukuktur. Sukuk, gerçek bir varlık üzerinde mülkiyet hakkı sağlayarak bu varlıktan gelir elde edebilmeyi sağlayan yatırım aracı olarak bilinir.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankacılığı, Faiz, Sukuk, Fon, Menkul Kıymet, Yatırımcı.

Jel Sınıflandırması: G21, G24, P12

ABSTRACT

Islamic banking or interest-free banking has become a rapidly growing and developing part of the financial sector and banking system, especially recently. Islamic banking has a positive effect on the perception of the banking system because of its ability to trade based on assets rather than the creditor relationship in the field of investment activities and its ability to observe the partnership spirit for more risk sharing. Islamic banking, which increases its market share every day, offers various banking instrument alternatives to its customers. One of the interest-free activities in question is sukuk. Sukuk is known as an investment tool that allows you to generate income from this asset by providing property rights over a real asset.

Keywords: Islamic Banking, Interest, Sukuk, Fund, Securities, Investors.

1 Cumhurbaşkanlığı Külliyesi, Devlet Denetleme Kurumu, Müfettiş, ufuk1984@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2547-7609

JEL Classification: G21, G24, P12

GİRİŞ

Bankacılık sistemi içerisinde yakın bir geçmişe sahip olan katılım bankaları, diğer ticari bankalardan farklı olarak müşterilerine faizsiz bankacılık faaliyeti sunmaktadırlar. Uluslararası piyasalara entegrasyonunun bir gereği olarak bankacılık sistemini işletmek zorunda olan ancak faizli faaliyetleri de yasak kabul eden ülkeleri kullandığı bir yöntem olarak katılım bankacılığı, 1970'lerden sonra önemli bir gelişme göstermiş ve hatta bazı uluslararası faizli bankalar, katılım bankacılığı faaliyeti vermeye başlamıştır.

Katılım bankalarının sunduğu faizsiz finansal faaliyetlerin en önemlilerinden biri sukuktur. Bir çeşit yatırım sertifikası olarak kabul edilen sukuk, varlıklar üzerindeki haklara ve gelire sahipliği temsil eder. Bu çalışmamızda, katılım bankacılığı kavramı, kuruluş nedenleri, ülkemizdeki gelişimi, fon toplama ve kullanma yöntemleri hakkında bilgiler verildikten sonra, sukukun tanımı, özellikleri, sınıflandırması, çeşitleri ve ülke uygulamaları hakkında açıklamalar yapılacaktır.

I. KATILIM BANKACILIĞI

A. Katılım Bankacılığı Kavramı

Mudilerden fon toplayan, plasman imkanı sunan, para ve kredi politikalarının uygulanmasına destek veren, sanayi ve ticaret kuruluşlarına katkı sağlayan, kiralık kasalar aracılığıyla müşterilerinin menkul kıymetlerini koruyan, borsa işlemlerine aracılık eden ve ülkenin kalkınmasına yön veren kuruluşlara banka denir.² Katılım bankaları ise alternatif finansman çözümleri sunarak finans sektöründe faaliyet gösteren, bankacılık hizmetlerini gerçekleştiren ve sektörü de finanse eden kuruluşlardır. Bankacılık hizmetlerini gerçekleştirerek aynı zamanda da ortaklarından (cari hesap sahipleri) kâr/zarar ortaklığı ile toplanan fonları, faizsiz finansman çerçevesi içerisinde reel sektöre aktararak, ortaya çıkan kar veya zararı tasarruf sahipleri ile paylaşmaktadırlar.³

Fon transfer işlemlerinin faiz temelinden kaçınılarak yapıldığı bir bankacılık modeli olan katılım bankacılığında, banka müşterilerinden toplanan fonlar, işletilmek üzere ödünç alınarak, mevduat müşterisi

2 TAKAN, M. A. ve BOYACIOĞLU, M. (2011). *Bankacılık Teori, Uygulama ve Yöntem*, Nobel Yayınevi, 4. Baskı, Ankara, s.2.

3 ÖZULUCAN, A. ve DERAN, A. (2009). Katılım Bankacılığı İle Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri Ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:11, s.86.

ile paranın işletilmesi üzerine kâr zarar ortaklığı kurulmaktadır.⁴ Bu kapsamda, özellikle Müslüman ülkelerde ve Müslümanlarda görülen refah düzeyinin yükselmesi ve faizden kaçınma isteği; geleneksel bankacılık sistemine alternatif arayışlarını hızlandırmış, tasarrufların İslami kurallar çerçevesinde değerlendirilebileceği hizmetleri sunan finansal kurumların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.⁵ Katılım bankacılığına literatürde, “İslami banka” veya “faizsiz banka” isimleri de verilmektedir.

Katılım bankacılığı sisteminin tam olarak uygulanabilmesi için, bir bütün olarak işlemlerin temel islami ilkeler ve uygulamalar doğrultusunda yapılması gerekir. Bu kapsamda İslam’ın koyduğu ve teyit ettiği ilkeler doğrultusunda, bankacılık ve yatırım faaliyetlerinin yürütülmesi işlemine faizsiz bankacılık denir. Bir başka deyişle, İslam’ın ruhuna, ahlakına ve değer sistemine uygun bir şekilde gerçekleştirilen, İslam Şeriatı tarafından belirlenen kurallara göre yönetilen bankacılık uygulamalarıdır.⁶

Katılım bankaları, klasik bankaların üstlenmiş oldukları fonksiyonların hepsinin yerine getirmeye çalıştıklarını belirtmek gerekir. Bu sebeple, faizsiz bankaları, bankaların çeşitli fonksiyon ve işlemleri, faiz durumu olmaksızın yapan kurum/kuruluşlar olarak ifade edilebilir. Faizsiz bankaların, fon toplamak ve tahsiste ortaklık şeklinde yerine getirmektedirler. Prensiplerinde ortaklık olduğundan, daha önceden miktarları belli olan sabit faizlerin aksine, faaliyetler sonucunda miktarları kesin olan zarar ya da kardan pay alırlar ya da verirler.⁷

Katılım bankacılığının tüm bu tanımlamaları ve özellikleri kapsamında söz konusu bankalarının esas aldığı ve onları diğer faiz temeli üzerine kurulu bankalardan ayıran belli başlı esasları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:⁸

- Bu tür katılım bankalarının işlemleri İslam kuralları çerçevesinde yürütülmektedir.
- Katılım bankaları parayı bir mübadele aracı ve değer ölçütü olarak görmektedir.
- Diğer bankalardan farklı olarak faiz yerine kâr/zarar ortaklığı prensibini kabul etmektedir.

4 ERGEÇ, E.H. ve ASUTAY, M. (2018). Kar Payı ve Mevduat Faizi İlişkisinde Neden ve Sonuçlar, *İktisat Dergisi*, Yıl:1 No:1, s.70.

5 KINALI, F. (2012). *Faizsiz Sistemde Bankacılık Anlayışı*, Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, s.5.

6 CANBAZ, M. (2016). *Katılım Bankacılığı*, Beta Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, s.117.

7 UÇAR, M. (1992). *Türkiye’de-Dünya’da Faizsiz Bankacılık ve Hesap Sistemleri*, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul, s.200.

8 ÖZSOY, İ. (2011). *Türkiye’de Katılım Bankacılığı*, Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayını, İstanbul, s.83.

- Üretimi desteklemekle kâr elde etme amacı taşımaktadır.
- Ekonomik kalkınmayı sosyal kalkınmaya bağlı kılmaktadırlar.

B. Katılım Bankacılığının Kuruluş Nedenleri

Küresel bazda yaşanan gelişmeler ve nihayetinde toplumsal ihtiyaçlar katılım bankacılığının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Katılım bankacılığının kuruluş nedenlerini dini, sosyal ve ekonomik nedenler halinde gruplamadan önce söz konusu nedenleri kabaca maddeler halinde sıralamak mümkündür;⁹

- 1- Faizin ticaretten çıkartılması/faizsiz ticaret isteği,
- 2- Sosyal-ekonomik adaleti gerçekleştirmek, sömürüyü ortadan kaldırmak,
- 3- Kazanç sağlamada emeği teşvik etmek,
- 4- Müslüman toplumlarda ekonomik hayat ile inanç/dini kurallar arasında ortaya çıkan çatışmayı engellemek ve ortadan kaldırmak,
- 5- Ekonomik kazanç için çalışma ve üretmeyi şart koşturmak,
- 6- İslami inanç esaslar etrafında birliği sağlamak,
- 7- Faizden elde edilen gelirin yerine iş/yatırım karşılığı kâr kazancını koymak,
- 8- Yeni iş alanları açmak ve çalışma ortamını geliştirerek düzenlemek,
- 9- Toplumda yardımlaşma, sevgi ve kardeşlik gibi değerleri yaygın hale getirmek, kin ve düşmanlığı ortadan kaldırmak,
- 10- Zekât dağıtarak fakirlik/yoksulluğa ve bu sebeple toplumda ortaya çıkan sosyal hastalıklara çare bulmak, fakirlik/yoksulluğu ortadan kaldırmak.

1. Dini Nedenler

İslam dünyasının faiz hassasiyeti nedeni ile atıl durumda kalan sermayenin ekonomiye kazandırılması, insanlık hizmetine sunulması düşüncesi ekonomik aktörleri harekete geçirmiştir. Atıl kalan bu kaynakların insanlığın hizmetine sunulması, bir katma değer oluşturulması, ekonomiye bir hareket katması katılım bankacılığının ortaya çıkmasına zemin oluşturmuştur.¹⁰

9 ÇOBAN, Y. (2016). *Türkiye’de Katılım Bankacılığı ve Finans Sektöründeki Yeri*, Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.4-5.

10 ESKİCİ, M. M. (2007). *Türkiye’de Katılım Bankacılığı Uygulaması ve Katılım Bankalarının Müşteri Özellikleri*, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, s.15.

İslam'ın temel ilkelerinden birisi de faiz yasağı ilkesidir. İslam Dini, herhangi bir zarar ve mağduriyete yol açmayan, insan ilişkilerine, düzgün bir çizgide seyreden, hukuki ve ticari hayata kural olarak müdahale etmemiş, sadece yanlış ve haksız uygulamalar konusunda insanları uyarmış ve bu yönde bazı sınırlama ve kısıtlamalar getirmiştir. Faiz yasağı da bu kısıtlamalardan birisidir.¹¹

2. Ekonomik Nedenler

Katılım bankacılığının gelişmesindeki en önemli ekonomik neden, 1970'lerden sonra Orta Doğu'ya akmaya başlayan petro dolarlardır.¹² Bu süreçte sermaye fazlalığı olan Müslüman ülkeleri ile sermaye açığı bulunan diğer İslam ülkeleri arasında oluşturulacak işbirliğinin her iki taraf içinde müspet sonuçlar doğuracağı fikri katılım bankalarının kurulmalarında önemli bir etken olarak kabul edilmektedir.

Böylelikle, hem faize karşı duyarlı olan İslam ülkeleri arasında ticaret ve mali piyasaların gelişmesi sağlanarak, gelişmekte olan İslam ülkelerinden az gelişmiş İslam ülkelerine sermaye hareketinin sağlanması amaçlanmıştır hem de ekonominin dışında kalmış ya da verimsiz alanlara yönelmiş sisteme, tasarrufların faizsiz bankacılık kurumları sayesinde ekonomik sisteme dâhil edilmesi gibi sebepler İslam bankacılığının doğuşunu hazırlamıştır.¹³

Müslümanların tasarruflarının ekonomiye kazandırılması ve kaynağa ihtiyaç duyan işletmelere aktarılması gerekmektedir. Bu düşünceyle ortaya çıkan faizsiz bankacılık, hem İslam ülkelerinde hem de diğer ülkelerde benimsenerek, günümüzde yaygın bir hale gelmiştir.¹⁴

3. Sosyal Nedenler

Bir toplumda gelir dağılımının dengeli olması sosyal barışın sağlanabilmesi için en önemli faktörlerden birisidir. Katılım Bankacılığı ile ekonomik sistem içerisinde yer alan farklı gelir grupları arasındaki dengesizliğin giderilmesi, faizden kaynaklanabilecek sebepsiz zenginleşme ve emek arz edenlerin aleyhinde gelişen sosyal adaletsizliklerin giderilmesi amaçlanmaktadır.¹⁵

-
- 11 KARAMAN, H. ve BARDAKOĞLU, A. (2000). *İlmihal-II İslam ve Toplum*, Divantaş Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, s.411.
- 12 DİKKAYA, K. ve KUTVAL, Y., (2014). *Katılım Bankacılığı: Türkiye Örneği*, Savaş Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, s.78.
- 13 ESKİCİ, a.g.t., s.28.
- 14 PEHLİVAN, P. (2016). Türkiye'de Katılım Bankacılığı ve Bankacılık Sektöründeki Önemi, Selçuk Üniversitesi, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(31), s.300.
- 15 PEHLİVAN, a.g.m., s.300.

Toplumlardaki barış ve huzurun inşa edilmesi ve sürdürülmesinin yolu bu oluşan tabakalar arasındaki iletişimin sürdürülmesi, ilişkilerin kurulması ve bu tabakalar arasındaki ekonomik farkların en alt seviyelere çekilmesinden geçmektedir. Katılım bankacılığı, sermayenin reel ekonomi etrafında toplanmasına imkân vermekte, bunun sonucu olarak istihdam alanları oluşturmakta ve üretim faaliyetlerine kaynak oluşturmaktadır. Toplumsal barışın sağlanmasının yolu tam da buradan geçmektedir.¹⁶ Bu bakımdan, katılım bankalarının zengin ve fakir arasındaki toplumsal mutabakatın sağlanmasındaki etkisi, bu bankaların kurulmasındaki sosyal nedenler arasında sayılabilir.

II. ÜLKEMİZDE KATILIM BANKACILIĞININ GELİŞİMİ

Türkiye'nin de parçası olduğu İslami coğrafyada faizsiz bankacılık modelinin yaygınlaşmasıyla birlikte, İslam ülkelerinin bu bankalar aracılığıyla transfer ettiği yabancı sermayeden faydalanmak, faizin haram olduğunu kabul eden ve tasarruflarını yastık altında tutan tasarruf sahiplerini mali sistemle buluşturmak ve faizsiz bankacılığın anavatanı olan İslam ülkeleriyle ekonomik, kültürel ve siyasi ilişkileri geliştirmek, Türkiye'de katılım bankalarına gereksinim duyulmasının çeşitli nedenleri arasında sıralanabilir.¹⁷

Esasen faiz içermeyen bankacılık yöntemleri değişik tür ve nitelikte olmak üzere Osmanlı döneminde de yaygın olarak uygulanmıştır. Tarihte sosyal nitelikli olup dönemin şartlarına göre banka işlevi gören kuruluşlardan en önemlisi *para vakıfları*dır. Bu kurumlar her ne kadar Osmanlılar döneminde Hanefi fakihlerinden İmam Züfer'in para, yiyecek, ölçülen veya tartılan malların vakfının caiz olduğu hususundaki fetvasına dayanılarak kurulmuş ise de Buhari, paranın vakfedilebileceğine işaretlerle "hayvan, silah, eşya, altın ve gümüş" gibi paranın vakfına ilişkin başlık atmıştır. Bu tür vakıflara izin verilirken vakfın paralarının fıkhıta caiz görülen yöntemlerle çalıştırılıp hem sermaye sıkıntısı çekenlere yardımcı olmak hem de vakfa gelir sağlamak amaçlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun finansal uygulamalarında para vakıflarının yanında, esnafını kurduğu esnaf sandıkları, yetimlerin mallarını şer'i ölçülere göre korumak ve değerlendirmek üzere kurulan eytâm sandıkları, yeniçeriler için kurulan orta sandıkları, belli bir mahalle veya köy için kurulan avâız vakıfları diğer bankacılık uygulamalarıdır.¹⁸

16 ESKİCİ, a.g.t., s.28.

17 KALAYCI, İ. (2013). Katılım Bankacılığı: Mali Kesimde Nasıl Bir Seçenek?, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(19), s.61.

18 DÖNDÜREN, H. (2008). Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları ve Modern Türkiye'de Faizsiz Bankacılık Tecrübesi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(1), s.63.

Türkiye'nin bugünkü ismiyle katılım bankacılığı olarak ifade edilen bankacılık modeli ile tanışması, kapalı ekonomiden dışa açık piyasa ekonomisine geçişin yaşandığı 1980'li yıllarda, uluslararası piyasalara uyum sağlama sürecinde olmuştur. 1980'li yıllar Türk mali sistemine derinlik kazandırma, araç ve müesseseler bakımından zenginleşip çeşitlendirme çabalarının arttığı bir dönemdir. Katılım bankaları bu çabaların sonucu olarak, 1985 yılında Türk finansal sistemine katılan yeni bir finans ve/veya bankacılık modelidir.¹⁹ Bu kapsamda 1980'li yıllardan itibaren İslami finans koşullarını uygulamak üzere Özel Finans Kurumları kurulmuştur.

Özel Finans Kurumlarının ülkemizde hukuki alt yapısına ilişkin sürecin önemli ayaklarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:²⁰

- 16 Aralık 1983 tarihli ve 83/7506 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yasal süreç başlamıştır.
- 19.12.1999 tarihinde yayınlanan, 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nda değişiklik yapılmasına ilişkin 4491 sayılı Kanun ile 4389 Sayılı Bankalar Kanununa tabi tutulmuştur.
- 01.11.2005 tarihli 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile Özel Finans Kurumları katılım bankası adı altında, faizli bankalardan sadece çalışma prensipleri yönüyle ayrıışan bir banka türü olmuştur.

Ülkemizde katılım bankacılığı sektörünün gelişimi 2008 ekonomik krizinden sonra hız kazanmıştır. Katılım bankacılığı, yatırım faaliyetleri alanında olagelen alacaklı borçlu ilişkisi yerine, varlığa dayalı işlem yapması ve daha çok risk paylaşımına yönelik ortaklık ruhunu gözetmesi nedeniyle, sistemin algısı olumlu yönde etkilemiştir. Devletin de desteğini alan sektör 2008 yılından itibaren hızlı bir büyüme trendine girmiş ve çalışmalarını hızlandırmıştır. 2009 yılında banka aktiflerine göre %4,0 olan pazar payı 2014 sonunda %5,2'ye çıkmıştır ve 2009-2014 döneminde sektör aktiflerinin yıllık bileşik büyüme oranı %25 olmuştur.²¹

Elde edilen son veriler ışığında, ülkemizdeki katılım bankalarının konsolide olmayan toplam aktif büyüklüğü 2017 yılında %20,5 artışla 160.136 milyon TL'ye ulaşmıştır. Katılım bankalarının net dönem kârı,

19 BÜYÜKDENİZ, A. (2000), Faizsiz Finans Kurumlarının Mali Sistem İçindeki Yeri ve Çalışma Prensipleri, *Türkiye'de Özel Finans Kurumları-Teori ve Uygulama*, Albaraka Türk Yayınları, İstanbul, s.32.

20 ERGEÇ, K. D. (2018), *Türk Bankacılık Sisteminde Etkinlik ve 2008 Küresel Finansal Krizi: Katılım Bankacılığının Geleneksel Bankacılık İle Karşılaştırmalı Analizi*, Osmangazi Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, s.14-15.

21 TTKB, *Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015 – 2025*, Türkiye Katılım Bankacılığı Birliği Yayınları.

2016'da elde edilen 1.106 milyon TL'den %43 oranında artarak 2017 yılında 1.584 milyon TL'ye çıkmıştır. Özkaynak toplamı ise %18,7'lik artışla 13.645 milyon TL'ye yükselmiştir.

Son yıllarda mevduat bankacılığı yanında kamunun da katılım bankacılığına dâhil edilmesi ve katılım bankalarının desteklenmesi yönünde karar alınmıştır. Bu kapsamda İslami bankacılık sektöründe faaliyette bulunmak üzere iki kamu katılım bankası kurulmuştur.

III. KATILIM BANKACILIĞI FAALİYETLERİ

A. Fon Toplama Yöntemleri

Katılım bankaları, geleneksel bankalardan farklı olarak, “Katılımcılık” prensibine göre kar veya zarara ortak olmak suretiyle fon toplamaktadır. Katılım bankalarının kaynakları içerisinde en büyük pay, katılım hesaplarına aittir. 5411 sayılı Bankalar Kanunu'nun 3'üncü maddesinde “Katılım fonu; katılım bankaları nezdinde açtırılan gerçek ve tüzel kişilere ait özel cari hesap ve katılma hesaplarında yer alan parayı” ifade eder şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanıma göre katılım fonu; özel cari hesap ve katılım hesaplarından oluşmaktadır.²²

1. Cari Hesaplar

5411 sayılı Bankacılık Kanununa göre özel cari hesabı, katılım bankalarında açılabilen ve istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilme özelliği taşıyan ve karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmeyen fonların oluşturduğu hesapları ifade eder.

Cari hesapların döviz veya TL cinsinden açtırılması talep anlarında tamamen veya kısmen her zaman geri çekilebilme niteliği olan, karşılığında da herhangi bir kar veya faiz ödenmeyen tüzel ve gerçek kişilere ait fonlara verilen isimdir. Faizsiz Bankaların bu hesapta birikmiş olan fonların işletilmesinden kaynaklanan kar-zararı kendi hesaplarına aktarırlar. Cari hesaplarda kabul edilen fonlar azami miktarlarını “Merkez Bankası” tayin etmekte ve cari hesap mudilerinin, faizsiz bankalarda sermaye, aktif ve ihtiyatilerinin üzerinde imtiyazlı olarak alacaklı durumundadır.²³

Cari hesaplar hakkında iki ana görüş vardır; emanet ve karşılıksız borç vermek. Cari hesapları bir nevi emanet gibi ele alan görüşe göre banka, müşterinin izni olmadan bu mevduatı kullanamaz. Bu hesaplarını bankanın diğer faaliyetlerinde kullanılması istenildiğinde hesap sahibinden yetki almak gerekmektedir. Borç verme görüşünü savunanlar

22 BABUŞÇU, Ş. ve HAZAR, A. (2017), *Genel Bankacılık Bilgileri*, Ankara: Bankacılık Akademisi Yayınları, Ankara, s.179.

23 Bayındır, a.g.e., s.52.

ise; cari hesapları, mudilerin bankaya verdiği bir nevi faizsiz borç olarak görürler. Böylece banka, mudilerden izin almadan hesap bakiyelerini istediği gibi kullanır. Ancak mudilere anaparayı ödemekle yükümlüdür. Paranın kullanılması esnasında zararlar karşılaşırsa, hesap sahipleri zarardan etkilenmezler. Cari hesap sahiplerine çek karnesi verebildiği gibi, hesabın durumuna göre gerekirse ücret almadan çeşitli hizmetlerde sunulmaktadır.²⁴

2. Katılım Hesapları

Katılım Hesabı, katılım bankalarına yatırılan fonların bu kurumlarca kullandırılmasından doğacak kar veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesaptır.²⁵

5411 sayılı Bankacılık Kanununa göre katılım hesabı, katılım bankalarına yatırılan fonların bu kurumlarca kullandırılmasından doğacak kar veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesaplardır.

Katılım hesaplarının genel özellikleri şu şekilde ifade edilebilir:²⁶

- Katılım hesabını açan kimse, yatırımını bankanın işletmesi amacıyla bankaya vermekte ve taraflar arasında kar ve zarara katılım anlaşması yapılmaktadır. Bu anlaşma İslam hukukunda emek sermaye ortaklığı olarak bilinmektedir.
- Banka ile hesap sahibi, söz konusu ortaklığın vadesi süresinin ne zaman olacağı üzerinde anlaşılır. Vade süresinin dolmadan önce hesap sahibi tarafından ortaklık bitirilmek istenirse, hesap sahibine kar verilmeyeceği belirtilir. Vade süresinde banka zarar ederse, vade süresi dolmadan çekilen tutara zarar yansıtılmaktadır.
- Banka, katılım hesabı açan kimselere kar edeceği garantisini veremez. Bu sebepten dolayı ne kadar kar edeceği ve ne kadar kar paylaşımı yapacağını da açıklayamaz. Katılım bankalarında, katılım hesaplarına bağlı fonları uzman kişiler yönettiği ve bu kişilerin bu fonları kullanırken olabildiğince hassas davranmaları sebebiyle,

24 Şahin E. (2007). **Türkiye’de Düünden Bugüne Katılım Bankaları**, Kadir Has Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.52.

25 Bayındır, a.g.e., s.236.

26 Buldum, G. (2016). **Katılım Bankacılığı ve Sukuk (Kıra Sertifikası): Bir Katılım Bankası Örneği Olarak Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.**, Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.24-25.

söz konusu işlemde zarar etme olasılığı sıfıra yakındır. Bu durum, katılım bankacılığının faizli olduğunu göstermez. Sonuçta hiçbir ticari faaliyet, sonucunda zarar etmek için yapılmaz.²⁷

- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun yayımladığı bildiriye "Yurt dışında yaşayan yerli ya da yabancı gerçek kişilere ait yurt içi şubelerde bulunan tasarruf mevduatı hesaplarının anaparaları ile bu hesaplara ilişkin faiz reeskontları toplamı, katılma hesapları birim hesap değerleri ve özel cari hesapları 100 bin TL'ye kadar sigorta kapsamındadır" ibaresi bulunmaktadır. Katılım bankaları tarafından, söz konusu bu fona gelir sağlamak için üç ayda bir mevcut hesapların güvence kısmında olan bölümleri üzerinden risk durumuna göre belirlenen bir oranda prim yatırılmakta ve bu primler hesapların sahiplerine kar payına katılım oranında hesaplarına aktarılmaktadır.
- Katılım bankası, katılım hesaplarının sahiplerinden aldığı fonları para türü ve vade yapısına göre TL, Amerikan doları ve Avro katılım havuzlarına aktarır.
- Katılım havuzlarında biriken fon, faizsiz bankacılık ürünlerine kanalize edilerek değerlendirilmektedir. Bu ürünlerin başında peşin alım taksitli satım olarak bilinen murabaha yöntemi bulunmaktadır. Katılım hesaplarından alınan fonları faizsiz bankacılık ürünleri ile değerlendiren katılım bankası, işlem sonucunda ortaya çıkan kar veya zararı, para cinsi ve vade yapısına göre havuzlara aktarır. Kar veya zararın hesaplanması işlemi haftalık olarak yapılarak hafta başında duyurusu yapılmaktadır.

B. Fon Kullanma Yöntemleri

Faizsiz bankalar, fon toplama ve kullandırmayı ortaklık esasıyla yerine getirirler, ortaklık esasında dolayı miktarı önceden belirlenmiş sabit bir faiz yerine miktarı ancak yürütülen/ortaklık yapılan faaliyet sonucunda belirlenebilen kâr- zarardan pay alırlar ve ortaklarına dağıtırlar.²⁸

Katılım bankalarının bir önceki başlıkta açıklanan iki hesap türü çatısı altında toplanan fonlar, fon ihtiyacı olan ekonomik birimlere birçok farklı yöntemle kullandırılarak değerlendirilmektedir. Bu işlemler, bazen ihtiyaç duyulan metanın satışı ya da kiraya verilmesi yoluyla, bazen de ortaklık yoluyla gerçekleşmektedir. Fonların ihtiyaç sahiplerine

27 AKTEPE, İ.E. (2010), *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*, 1. Baskı, İstanbul: Bilge Yayınları, s.72.

28 ÇOBAN, a.g.t., s.64.

kullandırılmasında uygulanan yöntemler, bu bankaların geleneksel bankacılıktan farklılaşmasına önemli bir temel oluşturmaktadır.²⁹

İslâmi finans kuruluşlarının günümüz itibarıyla genel olarak para kullandırma yöntemleri; Mudarabe, Murabaha, Müşareke, Selem, İstisna, İcara, Karz-ı Hasen, Tavarruk ve Sukuk olarak sıralanabilir.

Fon kullanma yöntemlerinden olan sukuk, makalemizin konusu kapsamında ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

IV. KATILIM BANKACILIĞINDA FON KULLANMA YÖNTEMİ OLARAK SUKUK

A. Sukuk'un Tanımı

Sukuk, Arapça Sakk kökünden gelmekte olup, kelime anlamı olarak sertifika veya vesika anlamlarını da içermektedir. Arapça' da bono ve tahviller için Senet kelimesi kullanılırken, İslami tahvil olan sakk'lar için ise, sukuk kelimesi kullanılmaktadır. Bu çerçevede finansal sertifika anlamına gelen ve çok çeşitli çalışmalarda tahvilin İslami karşılığı olarak tanımlanarak "İslam Tahvili" adını alan sukuk, faizsiz olma özelliği ile İslami esaslara uygun bir menkul kıymet olarak kabul edilmektedir.³⁰ Faizsiz bankacılık sisteminin tahvil ve bonu gibi enstrümanlar ile borçlanarak kaynak yaratma imkanı da prensip olarak bulunmamaktadır. Bununla birlikte gelişen ve globalleşen piyasalarda risk ve likidite yönetiminin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi rekabet edilebilirlik açısından önem arz etmektedir. Bu anlamda İslami Sermaye Piyasalarında likidite yönetimini kolaylaştırmak açısından sukuk ürünü geliştirilmiştir. Geleneksel bankacılık tarafından kullanılan tahvil/bono kadar işlevsel olmasa da sukuk temelde aynı mantığa dayanmaktadır.³¹

Bir ticari varlığın menkul kıymetleştirilerek satılma işleminde kullanılan bir finansal araç olan sukuk; bu sertifikayı elinde bulundur tasarruflulara, sertifikanın payı nispetinde ortaklık hakkını tanıyan ve bu ortaklık ilişkisi sebebiyle o ticari varlığın kârına da ortak olma imkânı sağlayan bir sertifika türüdür. İslami bono olarak da isimlendirilen Sukuku geleneksel finanstaki borç senetlerinden ayıran en temel özellik, faizden ziyade, ticari bir varlığa bağlı olmasıdır.³²

29 ERGEÇ, a.g.t., s.9.

30 GÜNGÖREN, M. (2013). *Bir Finansal Enstrüman Olarak Sukuk Katılım Bankalarına Uyum Modellemesi*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, s.97.

31 BİLEN, B. (2016), Sukuk ve Muhasebe Uygulamaları, *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 8(15), s.252.

32 ÖZSOY, a.g.e., s.7.

Sukuk'u diğer muadillerinden ayıran özelliği bir varlık karşılığında çıkarılmış olmasıdır. Yani sukuk ihraç edecek kişi ya da kuruluşun bir varlığa malik olması gerekir. Sukuk'un esas özelliği gerçek bir ticari veya yatırım faaliyeti olmasıdır. Katılım bankacılığında finansman türlerinin hepsinde bu realite vardır. Sukuk bir varlığa sahip olduğunun göstergesidir. Bu nedenle varlığa dayalı menkul kıymetler ve gelir ortaklığı senetleriyle benzerlik göstermektedir.³³

Sukuk çıkarmak için öncelikle sukuka esas teşkil eden varlık banka tarafından temellük edilir, ardından banka mevcut varlıklarından/ alacaklarından hangilerinin karşılığında sukuk çıkartmak istediğini ve bunun karşılığında ne fiyat talep edeceğini belirler, kimin garantör olacağı kararlaştırılır. Daha sonra söz konusu varlıklar (alacaklar), özel amaçlı şirkete devredilir. Şirket bu varlıkları kendisi bedelini ödeyerek satın alabilir veya belli bir miktara kadar satın alma garantisi vererek yatırımcılara satılmasında aracı olur. Ardından alacakların tahsilâtı ve işlemin tasfiyesi konusundaki diğer hususlar da karara bağlanır, eğer vade geldiğinde borçların ödenmesinde bir gecikme veya ödenmemelik yaşanırsa garantör taraf söz konusu meblağı ödemeye yükümlü olur.³⁴

B. Sukuk'un Özellikleri

Sukuk, İslami değerler gözetilerek, geleneksel tahvil ve bonolarla birlikte alternatif yatırım aracı yaratmak için geliştirilmiş bir üründür. Borç alan ve borç verenler, İslami prensiplere göre iş ortağı olarak görülmektedir. Yatırımın risk ve kazancı borç alan ve veren kimseler arasında paylaşılmalıdır. Sukuk, yapılandırılmış finansal ürün olması sebebiyle ticari bir işlemle ilişkili olması gerekmektedir. Bu ticari işlemler, sukuk işleminin türüne göre, vadeli olarak varlığın alım-satımı, varlığın kiralanması, ortak girişim kurulması olabilir.³⁵

Sukuk'un yapısal özellikleri ele alındığında üç taraflı bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. Bu taraflar kaynak kuruluş, varlık kiralama şirketi ve yatırımcılar (kira sertifikası sahipleri) olarak sıralanabilmektedir. Kaynak kuruluş olarak adlandırılan katılım bankası aktifinde kayıtlı olan varlığı varlık kiralama şirketine satarak, mevcut varlığı geri kiralar. Varlık kiralama şirketi ihraç ettiği sertifikalarından elde edilen hasılatıyla satın alınan varlığın bedelini kaynak kuruluşu ödeme yapar. Kaynak kuruluş söz konusu varlığı, varlık kiralama şirketinden geri kiralar. Elde edilen

33 KILINÇ, Ö. F. (2014). *Türkiye'de Katılım Bankacılığı ve Müşteri Tercih Kriterleri Üzerine Bir Uygulama: Isparta İli Örneği*, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, s.58.

34 ÇOBAN, a.g.t., s.76.

35 BULDUM, a.g.t., s.49-50.

kira gelirler ile kira sertifikası (sukuk) sahiplerinin kupon ödemeleri gerçekleştirilir. Kira sertifikalarının vade sonunda ise varlık kiralama şirketi varlığı tekrar kaynak kuruluşu satarak sertifikanın kapamasını gerçekleştirmiş olur.³⁶

Sukuk, hamiline veya nama şeklinde, İslami hukuk kurallarına uygun olarak çıkartılır. Yatırımcılar, sukuk çıkartılırken açıklanan paylaşım oranına göre kâra, ortaklık payına göre ise zarara katılırlar. Sukukta kâr garantisi verilemez. Yatırımcıya önceden belirlenmiş kâr elde etme garantisi taahhüt etmek yasaktır.³⁷

Sukuk'un diğer özellikleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir:³⁸

- Faizin, İslam dininde yasak olması sebebiyle sukuk işleminin gelirleri faizli olmayıp, kira geliri ve kar payı şeklinde olmaktadır.
- Sukuk, ikincil piyasalarda da işlem görebilmekte olup, likit bir finansal araç olduğu söylenebilir.
- İslami finansman çerçevesince, sukuk işlemlerinde belirsizlik oranı yüksek olan işlemlerden uzak durulmaktadır.
- Sukuk, yatırımcısına hak ve yükümlülüklerini gösteren senetlerdir.
- Sukuk, dayanak olan ürün üzerinde müşterek mülkiyet hakkını temsil eder.

Sukuklar bir anlamda menkul kıymetleştirilmiş araçlardır. Sukukların bono (tahvil) ve hisse senetlerine hem benzer ve hem de onlardan farklılaşan özellikleri vardır. Aşağıdaki tabloda sukuk, bono (tahvil) ve hisse senedi kıyaslaması yapılmıştır.

Tablo 1: Sukuk, Bono (Tahvil) ve Hisse Senedi Kıyaslaması

İhracın Konusu	Sukuk	Bono (Tahvil)	Hisse Senedi
Varlığa Dayalı Olma Durumu	Borç senedi değildir. Belirlenmiş varlık ya da proje üzerinde bölünmemiş sahiplik hakkı söz konusudur.	İhraç edenin borcu söz konusudur.	Şirketin hissesinden sahiplik hakkı söz konusudur
	En az belirlenen oran nispetinde maddi varlık olmalıdır.(%51-sukuku icara için)	Genellikle gerekli değildir.	Gerekli değildir.

36 ALPASLAN, H.İ. (2014), Yeni Bir Finansman Aracı Olarak Sukuk (Kira Sözleşmesi) ve Muhasebeleştirilmesi, **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, 6(11), s.16-17.

37 ÇOBAN, a.g.t., s.16-17.

38 YILMAZ, E. (2014). **Yeni Bir Finansal Araç Olarak Sukuk: Çeşitleri, Türkiye Uygulaması ve Vergilendirilmesi**, Muhasebe ve Finansman Dergisi Yayınları, Sayı:83, s.87-88.

İhracın Konusu	Sukuk	Bono (Tahvil)	Hisse Senedi
Elde Edilen Haklar	Belirlenmiş varlık ya da proje üzerinde sahiplik hakkı vardır.	Borçlanılan varlık ve bazı durumlarda rehinler üzerinde alacak hakkı vardır.	Şirket üzerinde sahiplik hakkı vardır
Teminat	Dayandığı varlıklar ya da proje üzerindeki sahiplik hakkı ile teminat sağlamaya ek olarak teminat artırımı ile de teminat sağlar.	İpotekli tahviller, teminatlı borç senetleri vb. dışında genellikle teminat içermezler.	Teminat içermezler.
Anapara ve Gelir	İhraççı tarafından garanti edilmemiştir.	İhraççı tarafından garanti edilmiştir.	Şirket tarafından garanti edilmemiştir.
Amaç	Sadece İslam hukukuna uygun amaçlar için ihraç edilebilir.	Her türlü amaç için ihraç edilebilir.	Her türlü amaca uygundur.
Senetlerin satılması	Belirlenmiş varlık ya da proje üzerindeki sermaye payının satışı söz konusudur	Bir borç senedinin satışı söz konusudur.	Şirketin hisselerinin satışı söz konusudur.
Senet hamillerinin sorumlulukları	İhraç edilen senetlere katılım oranında dayalı olduğu varlık/ teşebbüse bağlı olarak tanımlanmış bir sorumluluk söz konusudur.	Bono sahiplerinin ihraççının mali durumunu için herhangi bir sorumluluğu yoktur.	Sahip olunan şirket hisseleri oranında şirketin işlerinden sorumluluk söz konusudur.

* Adam, N.J. ve Thomas, A. (2004), *Islamic Bonds*, 1st Edition, London: Euromoney Books, aktara; Aslan, H. (2012), *Alternatif Bir Yatırım ve Finansman Aracı Olarak Sukuk: Yapısı, İşleyişi ve Türkiye Piyasası İçin Öneriler*, Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.58.

Sukukun pek çok açıdan avantajlı ve dezavantajlı yönleri bulunmaktadır. Sukuk, faizsiz prensiplere uygun olarak çalıştığı için inançları sebebiyle yatırımdan uzaklaşan yatırımcıları finansal piyasalara kazandırmak açısından önem arz etmektedir. Ülkemizdeki katılım bankalarının likidite ihtiyacını gidermesi için faizsiz prensiplere uygun araçlara ihtiyaç vardır. Sukukun bu ihtiyacı karşılayacağı düşünülmektedir. Zira sukuk, yatırımcılar açısından ve finansman yöneticileri açısından portföylerini çeşitlendirebilmeleri için yeni bir alternatif sunmaktadır. Öte yandan, sukukla ilgili hukuki düzenlemelerin yeterli olmaması ve sukuk yapılarının oluşturulmasının diğer finansal araçlara nazaran daha komplike bir halde olması sukuk tercihini olumsuz etkileyen hususlardır.³⁹

39 ASLAN, a.g.t., s.112-113.

C. Kullanım Alanına Göre Sukukun Sınıflandırılması

1. Proje Endeksli Sukuk

Proje dayalı sukuk, mevcut bir projenin finansmanında kullanılmak üzere ihraç edilen sertifikalardır. Başka bir ifade ile herhangi bir projeye endeksli sukuk aracılığıyla fon elde edilmektedir. Bu konuda Türkiye’de ilk defa Ağaoğlu şirketi ve varlık kiralama şirketi olarak faaliyet gösteren Aktif Bank’ın ortaklığı ile Uluslararası İstanbul Finans Merkezi projesine endeksli kira sertifikaları ihraç edilmiştir. Finansman sağlama amaçlı bir yıl vadeli 100 milyon nominal değerli mudaraba sukuk ihracına uluslararası yatırımcılardan ihraç gününde 300 milyon TL değerinde talep gelmiştir.⁴⁰

2. Varlığa Endeksli Sukuk

Girişimcilerin mevcutta sahip oldukları varlıklardan elde edeceği getirilerin hakkının yatırımcılara satılması ile birlikte fon kaynağı yaratılması işlemidir. 2002 yılında Malezya Hükümeti tarafından icara sukuku yoluyla gerçekleştirilen 600 milyon USD tutarında ki sukuk ihracı varlığa endeksli sukuk işlemine örnektir.⁴¹

3. Bilanço Endeksli Sukuk

Bilançoya dayalı olarak da sukuk ihracı gerçekleştirilebilmektedir. Bu sukuk çeşidiyle birden fazla projenin finansmanı sağlanabilmektedir. Mesela bir banka, müşterilerinin çeşitli projelerini finanse etmek için sukuk ihraç ederek bu projelerin finansmanını uluslararası sermaye piyasalarından temin edebilmektedir. Bu tür sukuka İslam Kalkınma Bankası tarafından 2003 Ağustos’unda ihraç edilen sukuk örnek verilebilir.⁴²

D. Sukuk Çeşitleri

1. Muşaraka Sukuk

Bir veya birden fazla kişinin İslam hukukuna uygun her türlü ticari faaliyette bulunmak üzere bir araya geldiği muşaraka, kâr zarar ortaklığı şeklinde tanımlanmaktadır.⁴³

40 HALİSDEMİR, Ö. (2013), Türkiye’nin İlk Proje Finansmanı Sukukuna Büyük Talep, <http://www.agaoglu.com.tr/pressRoom/265/turkiyenin-ilk-proje-finansmanisukukuna-buyuk-talep-.html>, (Erişim Tarihi: 20.10.2018).

41 BULDUM, a.g.t., s.50.

42 TOK, A. (2009), İslami Finans Sistemi Çerçevesinde Sukuk (İslami Tahvil) Uygulamaları, Katılım Bankaları ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler (Yeterlilik Etüdü), **SPK Hukuk İşleri Dairesi**, Ankara, s.18.

43 ERDOĞAN, M. (2013). **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, 4. Baskı, Ensar Neşriyat, s.433.

Kar-zarar ortaklığını benimseyen müşareke, belirli bir projenin finansmanını sağlamak için çıkardığı tahvillerle farklı bir şirketi ortak olmaya çağırılmaktadır. İlgili işlemin finansmanı için fonları ile katkı sağlayan diğer şirket, ortaklığın varlıkları üzerinde kardan pay alma ve söz hakkı olmaktadır.⁴⁴

2. İcara Sukuku

İcara sukuku sahibine gayrimenkulün mülkiyet hakkını, kirasını almayı ve sukuku kiracının haklarını etkilemeyecek şekilde elden çıkarma (mesela alım-satımını yapmayı) hakkını vermektedir. İcara sukuku sahipleri, söz konusu gayrimenkulün bakım maliyetlerini üstlenirler. İcara sukuku; kira kontratı ile bağlanmış, mevcut ve bilinen varlıkların mülkiyet hakkını sahiplerine vermiş olur, kira bedeli de sukuk sahibine ödenir. İcara kiralari, kiracının intifa hakkını kullanma dönemi ile ilişkili olamayabilir, tarafların ortak verecekleri karar ile kiralama öncesinde, kiralanmış durumdayken veya kiralandıktan sonra da yapılabilir. Bu esneklik sayesinde çeşitli türde kontratlar geliştirilmekte ve sukukun çeşitli amaçlar için kullanılması sağlanmaktadır.⁴⁵

3. Mudaraba Sukuku

Ortak mülkiyet esas almakta olup mudaraba sahibi olan yatırımcılar, mudarabanın alanına giren projede pay sahip olmaktadırlar. Yapılan sözleşme; temin edilmiş olan sermayenin özellikleri, kâr dağıtım oranı ayrıca diğer maddelerinde İslama uygunluğunu kanıtlayan, bütün bilgilerin bulunduğu resmi özelliğe dayanmaktadır. Sukuk katılımcılarından fon toplayıcısı olan SPV kendi fonlarını da biriktirebilmekte ve onları da yatırabilmektedir. Böyle durumda SPV, elde edeceği kâr ek olarak katkı sağlamış olduğu sermayesi oranında kazanç sağlamaktadır. Mudaraba sukuk sahibi projenin zamanında tamamlanamayacağını öngörürse elindeki sertifikayı başkasına satabilir. Mudaraba sukukta kâr payı garantisi verilememektedir. Mudaraba sukuku, geleneksel finans sistemindeki kamu sektörü projelerinin fonlanması için ihraç edilen gelir ortaklığı senetlerine benzemekte olup, sukuk sahipleri, yalnızca proje gelirlerinden yararlanmaktadır.⁴⁶

4. Salam Sukuk

Salam (Selem) Sukuk, satıcının belirli bir ürünü ileride belirlenmiş bir vadede teslim edileceğini garanti etmekte ve söz konusu işlemin bedelini peşin olarak almaktır. Bu açıdan salam sukuk işleminin forward

44 YILMAZ, a.g.m., s.92.

45 GÜNGÖREN, a.g.e., s.106.

46 TOK, a.g.e., s.18.

uygulamasına benzediği söylenebilir. Fakat forward ürünü belirsizlik içermesi ve belirsizliğinde İslam dininde faiz doğurması sebebiyle dinen yasaklanmıştır. Bu sebeplerden dolayı, sukuk işlemdeki ürünün tamamının önceden ödenmesi, ürünün vadesinin belirli olması ve ürünün vadesi gelmeden ikinci bir satışın yapılmayacak olması gibi nedenler belirtilerek belirsizliğin ortan kaldırılması amaçlanmıştır.⁴⁷

5. İstisna Sukuk

İstisna sukuku sipariş akdi, bir ürünü üretmek için imalatçı ile yapılan anlaşma olarak tanımlanabilir. İstisna'nın selem işleminden farkı, ürünün teslimatının yapılacağı tarihin belirli olmaması ve paranın peşin olarak verilme şartının olmamasıdır. Bu durumda imalatçı üreteceği ürün için ihtiyacı olan parayı alacağı gibi ürününün satılmasını da sağlamış olmaktadır. Ürünü alacak müşteri de gereksinim duyduğu ürünün siparişini vermiş olacaktır.⁴⁸

E. Türkiye'de Sukuk Uygulamaları

Sukuk ihraçları İslami finans sisteminde önemli yer tutmaktadır. Dünya'da ilk olarak Malezya, kendi yerel para birimi ile 1992 yılında sukuk ihracına başlamış, 2002 yılında da ilk defa para birimi dolar olan sukuk ihracını gerçekleştirmiştir. 2002 yılından sonra Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Katar, Endonezya ve Bahreyn ülkeleri sukuk ihracında öncü olmakla birlikte pek çok ülke sukuk ihraçları gerçekleştirmiştir. 2010 yılı ile birlikte Türkiye' de de kısmen de olsa sukuk ihraç edilmeye başlanmıştır.⁴⁹

Sukuk, Türk Sermaye Piyasasına 1 Nisan 2010 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan Seri III, No:43 sayılı "Kira Sertifikalarına ve Varlık Kiralama Şirketlerine İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ" ile girmiştir. Kira sertifikası, uygulamada icara sukuk olarak adlandırılan sermaye piyasası aracıdır. Tebliğde "Varlık kiralama şirketinin satın almak veya kiralamak suretiyle devraldığı varlıkların finansmanını sağlamak amacıyla düzenlediği ve sahiplerinin bu varlıklardan ede edilen gelirlerden payları oranında hak sahibi olmalarını sağlayan menkul kıymet, kira sukuku" olarak tanımlanmıştır.⁵⁰ 2013 yılı haziran ayında sukuk işlemleri için Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yeni bir tebliğ çıkartılmıştır. Bu tebliğde kira sertifikası; "varlık kiralama şirketi tarafından, her türlü varlık ve hakkın finansmanını sağlamak adına ihracı yapılan ve kira sertifikasını elinde

47 BULDUM, a.g.t., s.53.

48 Nihat, O. Y. (2010). **Faizsiz Bankacılık İlkeleri ve Katılım Bankacılığı**, Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları, Antalya, 27-28 Şubat 2010, Eğitim No: 2009/2010-61, s.15.

49 BULDUM, a.g.t., s.55.

50 ALPASLAN, a.g.m., s.22.

bulunduran kişilerin bu varlık ve haktan kazanılan gelirleri payları oranında hak sahibi olmalarını sağlayan menkul kıymetlerdir” şeklinde tanımlanmıştır.

6111 sayılı “Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ve Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile kira sertifikalarına çeşitli vergisel kolaylıklar getirilmiş olup, ihraç edilen kira sertifikalarının teslimi KDV’den muaf tutulmuş, varlıkların varlık kiralama şirketlerine kiralanması ve devralınan kuruma devrinde katma değer vergisi istisnası getirilmiş ve damga vergisi ile harçlardan da muafiyetler sağlanmıştır.

29.06.2011 tarih ve 2011/1854 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile varlık kiralama şirketleri tarafından ihraç edilen kira sertifikalarından elde edilen gelirlere uygulanacak stopaj oranları belirlenmiş ve Türkiye’de ihraç edilen kira sertifikalarından elde edilen gelirler üzerinden %10 oranında stopaj yapılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca tam mükellef varlık kiralama şirketleri tarafından yurt dışında ihraç edilen kira sertifikalarından alınacak vergi oranları:

- Vadesi 1 yıla kadar olanlara sağlanan gelirlerden % 10,
- Vadesi 1 yıl ile 3 yıl arası olanlara sağlanan gelirler için % 7,
- Vadesi 3 yıl ile 5 yıl arası olanlara sağlanan gelirler için % 3,
- Vadesi 5 yıl ve daha uzun olanlara sağlanan gelirler için de % 0 (sıfır)

Olarak belirlenmiştir.

Türkiye’nin en büyük sukuk/kira sertifikası ihracını ise 26 Eylül 2012’de Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Hazine Müsteşarlığı Varlık Kiralama Şirketi ile gerçekleştirmiştir. İhraç edilen sukuk/kira sertifikası miktarı 1,5 Milyar TL.’dir. Bu sukuk/kira sertifikaları İrlanda Borsasında %2,803 kar oranı ile listelenmiş ve Standard & Poor’s tarafından BB notu ile derecelendirilmiştir. Hazine Müsteşarlığı 10 Ekim 2013 tarihinde ise 5 yıl vadeli 1,25 milyar ABD doları ve kira oranı % ,557 olan diğer bir yüksek tutarlı sukuk/kira sertifikası ihracatını gerçekleştirmiştir. Söz konusu ihraca 330 yatırımcının, ihraç tutarının 6 katının üzerinde talep gösterdiği, suku/kira sertifikasının %27’sinin Orta Doğu, %19’unun Türkiye, % 19’unun İngiltere, %14’ünün Avrupa, %11’inin ABD ve %10’unun da Asya ve diğer bölgelerdeki yatırımcılara satıldığı bildirilmiştir.⁵¹

51 BİLEN, B. (2016), Sukuk ve Muhasebe Uygulamaları, *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 8(15), s.264.

2017 yılı itibari ile son yedi yılda sukuk ihraç seviyesinin ulaştığı tutar toplamı 44,4 milyar TL'dir. Bu tutarın %63'ü Hazine, %37'si bankalar ve şirketler tarafından ihraç edilmiştir. Global ölçekte ulusal para birimi bazında sukuk ihraçları, döviz bazındaki ihraçların 3 katıdır. Türkiye'de ise 2016 yılı baz alındığında döviz bazlı sukuk ihraçları lokal bazlı sukukların 2,6 katına ulaşmaktadır. Hazine Müsteşarlığı 2016 yılında altı adet sukuk ihracı gerçekleştirmiştir. Bunlardan bir tanesi 1 milyar dolar ihraç büyüklüğünde olup uluslararası niteliktedir, diğer beşi ise lokal bazlıdır. Toplam ihraç tutarı 9,2 milyar TL'dir. 2016 yılında Türkiye'de Hazine Müsteşarlığı tarafından ilk kez enflasyona dayalı sukuk ihracı gerçekleştirilmiştir. Özel sektör tarafından 2016 yılında gerçekleştirilen sukuk ihracı sayısı 33 iken toplam ihraç tutarı ise 59 milyar TL'ye ulaşmıştır.⁵² Türk Hazinesinin gerçekleştirdiği sukuk ihraçlarıyla kaynak açığı bulunan ülkemize Körfez bölgesinden önemli miktarda sermaye çekilmesi mümkün olabilmektedir. Bugüne kadar 59 milyar TL'nin üzerine çıkan sukuk ihraçları, Türkiye ekonomisine olumlu katkı sağlamıştır.

Türkiye'de sukuk ihracı ağırlıkla Hazine tarafından gerçekleştirilmektedir. Sukuk getirilerinin ise genellikle tahvil ihraçlarında gözlemlenen gösterge tahvil ek getirisine yakın seyrettiği görülmektedir. Bu noktada kira getirileri ile faizler arasındaki paralellik göze çarpmaktadır. Hem geleneksel bankalar hem de katılım bankaları farklı yöntemler kullansalar da sonuç olarak aynı ekonomik sektör içinde yer almaktadırlar. Metodolojik farklılıklara rağmen ürün ve hizmetlerin müşterilere cazip gelmesi için rekabet, yoğun bir şekilde yaşanmakta ve bu durum getirilerin birbirine yakınsamasına sebep olmaktadır.⁵³

SONUÇ

İslami bankacılık, faizsiz bankacılık veya katılım bankacılığı olarak adlandırılan bankacılık sisteminde yer alan kuruluşlar, alternatif finansman çözümleri sunarak finans sektöründe faaliyet gösteren, bankacılık hizmetlerini gerçekleştiren ve sektörü de finanse eden kuruluşlardır. Katılım bankacılığında İslam'ın ruhuna, ahlakına ve değer sistemine uygun bir şekilde faizsiz olarak bankacılık işlemleri gerçekleştirilir.

Dünya çapında 1970'li yılların ortalarında faizsiz bankacılık sistemine yönelik ilk adımlar atılmış; faizsiz prensiplere uygun olarak faaliyet gösteren bankalar sisteme dâhil olmaya ve Müslüman nüfusun ağırlıklı olduğu ülkelerde konvansiyonel bankalarla birlikte yer almaya

52 KASIMOĞLU M., YETGİN, F. ve KÜÇÜKÇOLAK, A. (2018). Kira Sertifikaları, Türkiye Tecrübesi ve Bir Vaka Çalışması, İstanbul Journal of Economics - İstanbul İktisat Dergisi Sayı:68, s.22-23.

53 BİLEN, a.g.m., s.265.

başlamıştır. Türkiye'nin katılım bankacılığı modeli ile tanışması, kapalı ekonomiden dışa açık piyasa ekonomisine geçişin yaşandığı 1980'li yıllarda, uluslararası piyasalara uyum sağlama sürecinde olmuştur. Anılan yıllarda özel finans kurumları kurulmuş ve katılım bankacılığının mevzuat altyapısı oluşturulmaya başlanmıştır.

Katılım bankacılığında fon kullandırma yöntemlerinden olan sukuk; bu sertifikayı elinde bulundur tasarruflulara, sertifikanın payı nispetinde ortaklık hakkını tanıyan ve bu ortaklık ilişkisi sebebiyle o ticari varlığın kârına da ortak olma imkânı sağlayan bir sertifika türüdür. Sukuk, hamiline veya nama şekilde çıkarılır ve yatırımcılar, sukuk çıkartılırken açıklanan paylaşım oranına göre kâra, ortaklık payına göre ise zarara katılırlar. Sukukların bono, tahvil ve hisse senetlerine hem benzer ve hem de onlardan farklılaşan özellikleri vardır.

Sukuk ihracından fayda sağlanabilmesi için sukuk ihraçlarına yönelik piyasa altyapısının güçlendirilmesi ihraçların hacminin artırılmasında kritik öneme sahiptir. Bu kapsamda ülkemizde sukuk ihraçları ile ilgili mevzuat düzenlemelerinin bir an evvel tamamlanması ve sukuk ihraçlarının artırılmasına yönelik adımların uygulamaya alınması gerekmektedir. Zira Türk Hazinesinin gerçekleştirdiği sukuk ihraçlarıyla kaynak açığı bulunan ülkemize Körfez bölgesinden önemli miktarda sermaye çekilmesi mümkün olabilmektedir. Bilindiği üzere daha önce sukuk ihracı yapmamış devletlerin önümüzdeki dönemde bu piyasaya girmesi beklenmektedir. İngiltere'nin 2019'da gerçekleşmesi beklenen Brexit'in ardından 1 milyar İngiliz sterline kadar çıkabilecek bir sukuk ihracı gerçekleştireceği konuşulmaktadır. Birçok ülkenin bu denli önem verdiği uluslararası sukuk piyasasında ülkemizin de kendine sağlam bir yer bulması olmazsa olmaz şartlardandır. Görülüyor ki sukuk, sadece Müslüman ülkelerin değil, geri kalan tüm ülkelerin de önemli tercih ettikleri finansal araçlar arasında yerini almıştır.

KAYNAKLAR

Adam, N.J. ve Thomas, A. (2004), **Islamic Bonds**, 1st Edition, London: Euromoney Books.

Aktepe, İ.E. (2010), **İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık**, 1. Baskı, İstanbul: Bilge Yayınları.

Alpaslan, H.İ. (2014), “Yeni Bir Finansman Aracı Olarak Sukuk (Kira Sözleşmesi) ve Muhasebeleştirilmesi”, **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, 6(11), 15-31.

Aslan, H. (2012), **Alternatif Bir Yatırım ve Finansman Aracı Olarak Sukuk: Yapısı, İşleyişi ve Türkiye Piyasası İçin Öneriler**, Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Babuşçu, Ş. ve Hazar, A. (2017), **Genel Bankacılık Bilgileri**, Ankara: Bankacılık Akademisi Yayınları, Ankara.

Bayındır, A. (2005), **Ticaret ve Faiz**, İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları.

Bilen, B. (2016), “Sukuk ve Muhasebe Uygulamaları”, **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, 8(15), 249-279.

Buldum, G. (2016), **Katılım Bankacılığı ve Sukuk (Kira Sertifikası): Bir Katılım Bankası Örneği Olarak Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.**, Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Büyükdeniz, A. (2000), **Faizsiz Finans Kurumlarının Mali Sistem İçindeki Yeri ve Çalışma Prensipleri, Türkiye’de Özel Finans Kurumları-Teori ve Uygulama**, İstanbul: Albaraka Türk Yayınları.

Canbaz, M. (2016), **Katılım Bankacılığı**, 1. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.

Çoban, Y. (2016), **Türkiye’de Katılım Bankacılığı ve Finans Sektöründeki Yeri**, Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Dikkaya, K. ve Kutval, Y. (2014). **Katılım Bankacılığı: Türkiye Örneği**, 1. Baskı, Ankara: Savaş Yayınevi.

Döndüren, H. (2008), “Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları ve Modern Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Tecrübesi”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 17(1), 1-24.

Erdoğan, M. (2013), **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, 4. Baskı, İstanbul: Ensar Neşriyat.

Ergeç, K.D. (2018), **Türk Bankacılık Sisteminde Etkinlik ve 2008 Küresel Finansal Krizi: Katılım Bankacılığının Geleneksel Bankacılık İle Karşılaştırmalı Analizi**, Osmangazi Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

Ergeç, E.H. ve Asutay, M. (2018), “Kar Payı ve Mevduat Faizi İlişkisinde Neden ve Sonuçlar”, **İktisat Dergisi**, 1(1), 70-86.

Eskici, M. M. (2007), **Türkiye’de Katılım Bankacılığı Uygulaması ve Katılım Bankalarının Müşteri Özellikleri**, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

Güngören, M. (2013), **Bir Finansal Enstrüman Olarak Sukuk Katılım Bankalarına Uyum Modellemesi**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

Halisdemir, Ö. (2013), Türkiye’nin İlk Proje Finansmanı Sukukuna Büyük Talep, <http://www.agaoglu.com.tr/pressRoom/265/turkiyenin-ilk-proje-finansmanisukukuna-buyuk-talep-.html>, (Erişim Tarihi: 20.10.2018).

Kalaycı, İ. (2013), “Katılım Bankacılığı: Mali Kesimde Nasıl Bir Seçenek?”, **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, 9(19), 51-74.

Karaman, H. ve Bardakoğlu, A. (2000), **İlmihal-II İslam ve Toplum**, 3. Baskı, İstanbul: Divantaş Yayınları.

Kasımoğlu M., Yetgin, F. ve Küçükçolak, A. (2018), “Kira Sertifikaları, Türkiye Tecrübesi ve Bir Vaka Çalışması”, **İstanbul Journal of Economics - İstanbul İktisat Dergisi**, 68(1), 1-44.

Kılınç, Ö. F. (2014), **Türkiye’de Katılım Bankacılığı Ve Müşteri Tercih Kriterleri Üzerine Bir Uygulama: Isparta İli Örneği**, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

Kınalı, F. (2012), **Faizsiz Sistemde Bankacılık Anlayışı**, Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Nihat, O. Y. (2010), **Faizsiz Bankacılık İlkeleri ve Katılım Bankacılığı**, 27-28 Şubat 2010, Eğitim No: 2009/2010-61, Antalya: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları.

Özsoy, İ. (2011), **Türkiye’de Katılım Bankacılığı**, İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayını.

Özulucan, A. ve Deran, A. (2009), “Katılım Bankacılığı İle Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 6(11), 85-108.

Pehlivan, P. (2016), "Türkiye'de Katılım Bankacılığı ve Bankacılık Sektöründeki Önemi", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 16(31), 296-324.

Şahin E. (2007), **Türkiye'de Düünden Bugüne Katılım Bankaları**, Kadir Has Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

TTKB, **Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015 – 2025**, İstanbul: Türkiye Katılım Bankacılığı Birliği Yayınları.

Takan, M. A. ve Boyacıoğlu, M. (2011). **Bankacılık Teori, Uygulama ve Yöntem**, 4. Baskı, Ankara: Nobel Yayınevi.

Tok, A. (2009), **İslami Finans Sistemi Çerçevesinde Sukuk (İslami Tahvil) Uygulamaları**, Katılım Bankaları ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler (Yeterlilik Etüdü), Ankara: SPK Hukuk İşleri Dairesi.

Uçar, M. (1992), **Türkiye'de-Dünya'da Faizsiz Bankacılık ve Hesap Sistemleri**, İstanbul: Fey Vakfı Yayınları.

Yılmaz, E. (2014), "Yeni Bir Finansal Araç Olarak Sukuk: Çeşitleri, Türkiye Uygulaması ve Vergilendirilmesi", **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 61, 81-100.